Profesor Władysław Pawlak (1931-2016)

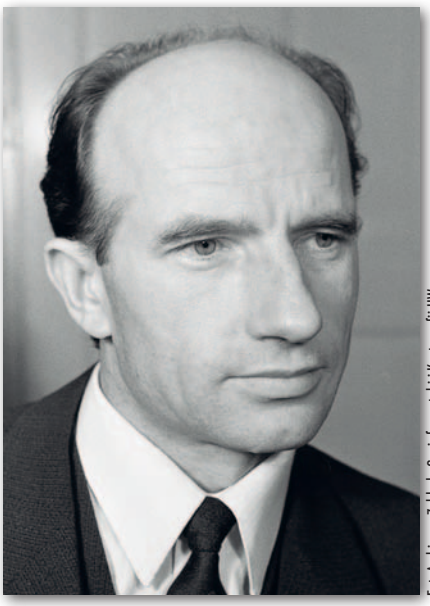
Współtwórca wrocławskiej szkoły kartografii

W słoneczny i upalny letni dzień 3 sierpnia 2016 r. nadeszła smutna wiadomość o śmierci profesora Władysława Pawlaka – czołowej postaci polskiej geografii i kartografii, wieloletniego kierownika Zakładu Kartografii Uniwersytetu Wrocławskiego i wychowawcy wielu pokoleń studentów tej uczelni.

Waldemar Spallek

Władysław Pawlak urodził się 26 lipca 1931 r. w rodzinie chłopskiej w Dobrej koło Limanowej (woj. małopolskie), gdzie spędził dzieciństwo i ukończył szkołę podstawową (1938-45). Co ciekawe, z tych samych stron pochodzili dwaj inni znani polscy kartografowie. W Limanowej urodził się i dorastał Józef Wąsowicz (1900-64), najbliższy współpracownik Eugeniusza Romera, późniejszy organizator Katedry Kartografii na Uniwersytecie Wrocławskim (1953). Z kolei w niedalekim Nowym Sączu przyszedł na świat Władysław Migacz (1912-80), współpracownik i następca prof. Wąsowicza w Katedrze Kartografii UWr. W przyszłości ci trzej krajanie zostaną uznani za twórców wrocławskiej szkoły kartografii, w której kolejne pokolenie mistrzów i wychowanków kontynuuje i twórczo rozwija idee polskiej szkoły kartografii, zainicjowanej w okresie międzywojennym we Lwowie przez Eugeniusza Romera.

W latach 1947-49 młody Władysław Pawlak uczęszczał na kursy przysposobienia rolniczego. Wkrótce jednak (1949) ambitny młodzieniec został przyjęty na Uniwersyteckie Studium Przygotowawcze w Krakowie, po którego ukończeniu w 1951 r. rozpoczął studia geograficzne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po drugim roku nauki przeniósł się w 1953 r. na Wydział Nauk Przyrodniczych UWr, gdzie kontynuował studia na nowo otwartej specjalności kartografia. W 1955 r. uzyskał magisterium u prof. Józefa Wąsowicza na podstawie pracy „Półkula Zachodnia – mapa fizyczna 1:40 000 000". Z Wrocławiem i Dolnym Śląskiem związał całe swoje dalsze życie. W 1968 r. ożenił się z Janiną Adamaszek, z którą mieli dwoje dzieci, Katarzynę i Marcina.

Fot. Archiwum Zakładu Geoinformatyki i Kartografii UWr

Profesor Władysław Pawlak (zdjęcie wykonano na przełomie lat 70. i 80.)

Pracę zawodową rozpoczął we wrocławskim Wydziale Produkcyjnym Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych (PPWK), gdzie w kolejnych latach awansował do stanowiska starszego redaktora. Pod jego kierownictwem opracowana została m.in. ścienna mapa fizyczna Ameryki Północnej (Warszawa 1957, wyd. 1; 1966, wyd. 4), a wraz z Janem Knapikiem redagował wielokrotnie wznawiany „Atlas geograficzny V–VIII klasy" (Warszawa 1964, wyd. 1; 1975, wyd. 12). Zarówno na studiach, jak i w pracy zawodowej Władysław Pawlak współpracował z prof. Józefem Wąsowiczem i prof. Władysławem Migaczem. Kontakty te pozwoliły na zdobycie praktycznych redakcyjnych i edytorskich doświadczeń i ukształtowały jego poglądy na kartografię, zwłaszcza szkolną.

W 1964 r. rozpoczął pracę na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1968 r. na macierzystej uczelni otrzymał stopień naukowy doktora na podstawie rozprawy „Charakter zniekształceń wybranych elementów treści mapy powstałych w procesie generalizacji kartograficznej" (Wrocław, 1971). W 1978 r. na podstawie pracy „Teoretyczne i techniczne problemy cieniowania na mapach" (Wrocław, 1979) uzyskał stopień doktora habilitowanego. W 1980 r. został kierownikiem Zakładu Kartografii i pełnił tę funkcję aż do czasu przejścia na emeryturę w 2002 r. W 1986 r. został profesorem tytularnym.

Zainteresowania naukowe profesora Władysława Pawlaka koncentrowały się na teoretycznych i praktycznych aspektach redakcji kartograficznej, szczególnie na problematyce generalizacji i związanym z nią charakterze i stopniu zniekształceń elementów treści map. Poza pracą doktorską opublikował na ten temat książkę „Niektóre problemy generalizacji hipsometrii" (Wrocław, 1972) oraz

Dr Władysław Pawlak ze studentami podczas ćwiczeń terenowych z kartografii i topografii, lata 70.

liczne artykuły. Badania nad sposobami przedstawiania rzeźby terenu i problemami jej generalizacji kartograficznej kontynuował w odniesieniu do najtrudniejszej formy prezentacji rzeźby – metody cieniowania. Poświęcona tej tematyce książka stała się podstawą jego habilitacji.

Istotną dziedziną działalności Profesora była metodyka kartograficzna i kartografia stosowana, w której twórczo rozwijał idee wrocławskiej szkoły kartografii. W latach 1973-76 prowadził naukową redakcję opracowania „Atlas – tematyczne mapy miejskie" (Warszawa 1976), które w zamierzeniach Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii miało się stać wzorcem wielkoskalowych map tematycznych związanych z inwentaryzacją i planowaniem przestrzennym. W drugiej połowie lat 70. pod jego kierunkiem rozpoczęte zostały prace nad „Atlasem województwa legnickiego". Do 1983 r. przygotowano komplet 105 map na 45 tablicach. Atlas nie został nigdy opublikowany w związku z wycofaniem się ze współpracy głównego sponsora dzieła – Biura Projektowego KGHM „Cuprum". Przygotowane pierworysy znajdujące się w zbiorach Pracowni Historii Kartografii Zakładu Geoinformatyki i Kartografii UWr pokazują ogrom włożonej pracy i jej nowatorski – jak na owe czasy – charakter. Są również świadectwem zaprzepaszczenia kilkuletniego wysiłku Profesora i kierowanego przez niego zespołu.

Niezrażony niepowodzeniem w 1985 r. Władysław Pawlak podjął inicjatywę prof. Alfreda Jahna przygotowania we współpracy z Oddziałem Wrocławskim PAN regionalnego atlasu Śląska, który miał uświetnić 50. rocznicę powołania we Wrocławiu polskiego uniwersytetu. Mianowany przez rektora UWr redaktorem odpowiedzialnym, doprowadził do powołania w strukturze uczelni specjalnej jednostki – Pracowni Atlasu Dolnego Śląska, której został kierownikiem. Będąc redaktorem naukowym i autorem koncepcji i makiety atlasu, podejmował decyzje o doborze autorów, ustalał z nimi zakres treści map, część sam opracował. Czasem też musiał przeprowadzać rozmowy dyscyplinujące, zwłaszcza z autorami niekartografami, których wizje rozmijały się z pragmatyką kartograficzną.

Efektem kilkunastoletnich prac był „Atlas Śląska Dolnego i Opolskiego" (Wrocław, 1997) zawierający ok. 500 map,

Uczestnicy III Szkoły Kartograficznej w Karpaczu, 2-6 marca 1987 r. (prof. Władysław Pawlak siedzi w pierwszym rzędzie trzeci od lewej)

Fot. Paweł J. Kowalski

Referuje profesor Władysław Pawlak, XIII Szkoła Kartograficzna w Lądku-Zdroju, 21-23 kwietnia 2004 r.

z tłumaczeniem tytułów i legend na język angielski i niemiecki. Dzieło wymyka się jednoznacznej klasyfikacji. Formalnie jest atlasem regionalnym, ale ze względu na zakres treści i kompleksowość ujęcia wiedzy o regionie bliżej jest mu do atlasów narodowych. Bez wątpienia należy do czołowych atlasów regionalnych na świecie. Wysiłek Profesora i kierowanego przez niego zespołu został doceniony nagrodami przyznanymi przez ministra spraw wewnętrznych i administracji (1998) oraz ministra edukacji narodowej (1998).

Zakończenie prac nad atlasem pozwoliło Profesorowi na przyjęcie roli konsultanta i recenzenta standardów kartograficzno-informatycznych w zakresie wielkoskalowych map tematycznych Polski. Brał udział w opracowaniu nowelizacji wytycznych technicznych do map sozologicznej i hydrograficznej Polski w skali 1:50 000 (Warszawa, 1997, 2004). Ponadto był współautorem komentarzy do kilkudziesięciu arkuszy tych map, wydanych w latach 1997-2001.

Po przejściu na emeryturę w 2001 r. kontynuował działalność naukową i dydaktyczną we współpracy z Zakładem Kartografii UWr. Do 2007 r. kierował Pracownią Atlasu Dolnego Śląska, w której przygotował wraz z zespołem drugie, uaktualnione i rozszerzone wydanie „Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego" (Wrocław, 2008). Wydał także pod swoją redakcją „Geograficzny atlas świata" (Łódź, 2001) będący adaptacją niemieckiego szkolnego atlasu Westermanna. W tym czasie opublikował kilka przekrojowych artykułów poświęconych osobie i dorobkowi ojca polskiej kartografii Eugeniusza Romera.

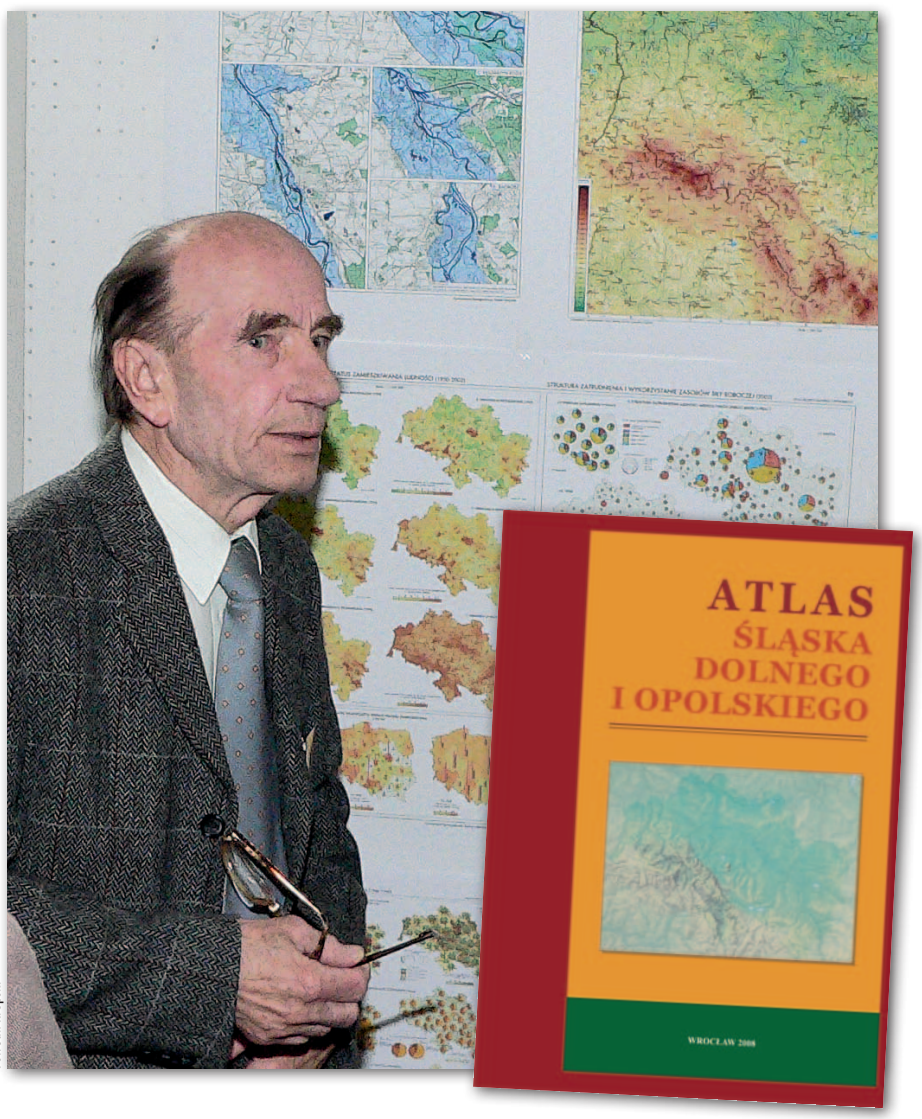
Będąc wykładowcą uniwersyteckim Profesor Pawlak w ciągu całej swojej kariery akademickiej wypromował ponad 200 absolwentów specjalności kartografia oraz ośmioro doktorów, z których troje uzyskało później stopień doktorów habilitowanych (dr hab. Wiesława Żyszkowska, UWr; dr hab. Beata Medyńska-Gulij, UAM; i dr hab. Andrzej Konias, AP w Słupsku).

Poza działalnością naukową i dydaktyczną Profesor udzielał się także w pracach organizacyjnych UWr i nauki polskiej oraz stowarzyszeniach zawodowych kartografów i geodetów. W latach 1978-81 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Geograficznego UWr, a w latach 1987-90 oraz 1993-2001 był prodziekanem Wydziału Nauk Przyrodniczych UWr.

Od 1971 r. należał do Polskiego Towarzystwa Geograficznego, gdzie pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Kartograficznej (1981-87), a następnie wiceprzewodniczącego Oddziału Kartograficznego. W latach 2000-03 był członkiem Zarządu Głównego PTG. Ponadto pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Redakcyjnego wydawanego przez PTG „Polskiego Przeglądu Kartograficznego" (1999–2011).

Był również członkiem Komitetu Nauk Geograficznych Polskiej Akademii Nauk oraz Honorowym Członkiem Stowarzyszenia Kartografów Polskich. Ponadto był wieloletnim członkiem Państwowej Rady Geodezyjnej i Kartograficznej oraz członkiem Komisji Kwalifikacyjnej ds. uprawnień zawodowych w dziedzinie geodezji i kartografii.

W 1985 r. Władysław Pawlak zainicjował Szkoły Kartograficzne – ogólnopolskie konferencje o charakterze naukowo-szkoleniowym.

Fot. Jan Krupski

Prof. Władysław Pawlak podczas Dolnośląskiego Festiwalu Nauki prezentujący drugie wydanie „Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego", Wrocław, wrzesień 2008 r.

Fot. Jan Krupski

Spotkanie z pracownikami Zakładu Kartografii UWr z okazji jubileuszu osiemdziesiątych urodzin prof. Władysława Pawlaka, 26 września 2011 r. Na prawo od jubilata stoi dr hab. Wiesława Żyszkowska, kierownik Zakładu Kartografii w latach 2002-11, na lewo – dr hab. Tomasz Niedzielski, obecny kierownik Zakładu Geoinformatyki i Kartografii

Do 1995 r. Zakład Kartografii Uniwersytetu Wrocławskiego pod jego kierownictwem zorganizował pięć z dziewięciu Szkół. Po pięcioletniej przerwie w 2000 r. powrócił do tej idei, reaktywując Szkoły pod wspólnym hasłem „Główne problemy współczesnej kartografii" (2000-11). Jako główny pomysłodawca i organizator profesor Władysław Pawlak brał w nich aktywny udział do 2007 r. Pod jego redakcją lub współredakcją opublikowane zostały pierwsze tomy cyklu monografii „Główne problemy współczesnej kartografii" (2000, 2001, 2002; wspólnie z Waldemarem Spallkiem 2004, 2005, 2006) będących pokłosiem konferencji. Obecnie kolejne edycje wrocławskiej Szkoły Kartograficznej, już jako konferencji międzynarodowej pod nazwą Cartographic School, odbywają się co dwa lata.

Za zasługi w dziedzinie nauki i szkolnictwa wyższego profesor Władysław Pawlak został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Ponadto otrzymał Medal PTG i Medal Stowarzyszenia Kartografów Polskich im. Prof. Makowskiego za istotny wkład w rozwój kartografii.

W osobie Profesora społeczność akademicka Uniwersytetu Wrocławskiego i polska kartografia straciły wybitnego naukowca, nauczyciela i wychowawcę. Będziemy pamiętać jego wyraziste poglądy na kartografię, które dawały ożywcze impulsy w dyskusjach na licznych konferencjach i sympozjach naukowych. Zapamiętamy również Profesora jako tytana pracy, który z wytrwałością dążył do celu, to znaczy do kompleksowego i kompletnego opracowania tematu, czy to artykułu, czy mapy. Nie zapominał przy tym o kartograficznej i edytorskiej stronie map.

Będąc wychowankiem Profesora, pamiętam jego wykłady z redakcji map i atlasów, na których ze swadą opowiadał o swoich doświadczeniach z drukiem i drukarzami. Zarówno podczas pracy w PPWK, jak i później, gdy z maszyn schodził „Atlas Śląska Dolnego i Opolskiego", wiele godzin, często do późnej nocy, spędzał w drukarni, nadzorując jakość odbitek. Ze znawstwem i wyczuciem omawiał z drukarzami szczegóły reprodukcji, tak by zaprojektowane kolory wyszły jak najwierniej. W jednym z artykułów, w którym opisywał genezę swojego największego dzieła, odniósł się także do jego recenzji. Odnotował, że atlas został oceniony bardzo pozytywnie, a w szczególności „dobra grafika i barwoplastyka przeważającej części map" (PPK, 2001, nr 2).

Profesora Władysława Pawlaka pożegnaliśmy 8 sierpnia 2016 r. Urna z prochami została złożona w kolumbarium na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu. Uroczyste pożegnanie akademickie odbędzie się 16 września 2016 r. w Sali im. Czekanowskiego na Uniwersytecie Wrocławskim (ul. Kuźnicza 35).

dr Waldemar Spallek
Uniwersytet Wrocławski,
Zakład Geoinformatyki i Kartografii,
Pracownia Historii Kartografii

Fot. Jan Krupski

Prof. Władysław Pawlak (z lewej) odbiera z rąk przewodniczącej Stowarzyszenia Kartografów Polskich dr hab. Joanny Bac-Bronowicz Medal SKP podczas I Akademii Kartografii i Geoinformatyki, Wrocław, 13 maja 2015 r. Obok prof. Ewa Krzywicka-Blum i dr hab. Dariusz Gotlib